

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม : กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการจากอดีต สู่ยุคดิจิทัล*

SOCIAL CHANGE: AN INTEGRATIVE FRAMEWORK FROM THE PAST TO THE DIGITAL AGE

วรพล ชาวนะ¹, มะลิ ทิพย์ประจง² และ นพวรรณ ไชยชนะ³

Worapol Chaowana¹, Mali Thipprajong² and Noppawan Chaichana³

¹⁻³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻³Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: thipprajongmali@gmail.com

วันที่รับบทความ : 3 สิงหาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 5 สิงหาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 7 สิงหาคม 2568

Received 3 August 2025; Revised 5 August 2025; Accepted 7 August 2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากยุคอดีตจนถึงยุคดิจิทัล โดยใช้แนวคิดเชิงทฤษฎีจากนักสังคมวิทยาชั้นนำทั้งในและต่างประเทศเป็นกรอบในการทำความเข้าใจ เนื้อหาครอบคลุมพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแต่ละยุค ตั้งแต่ยุคโบราณ-เกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม ยุคสมัยใหม่ ไปจนถึงยุคดิจิทัลและหลังสมัยใหม่ บทความนี้ได้นำเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ ได้แก่ แนวคิดโครงสร้างนิยม ปฏิสัมพันธ์นิยม แนวคิดหลังสมัยใหม่ และแนวคิดเทคโนโลยีกับสังคม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ความต่อเนื่องและความขาดตอนของโครงสร้างทางสังคม การปรับเปลี่ยนบทบาทของสถาบันต่าง ๆ รวมถึงการเกิดขึ้นของสังคมเครือข่ายและตัวตนดิจิทัล นอกจากนี้ ยังระบุประเด็นท้าทายและแนวโน้มในอนาคต เช่น ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลและความเปราะบางของข้อมูล เพื่อ

Citation:

* วรพล ชาวนะ, มะลิ ทิพย์ประจง และ นพวรรณ ไชยชนะ. (2568). การเปลี่ยนแปลงทางสังคม : กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการจากอดีตสู่ยุคดิจิทัล. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(4), 196-207.

Worapol Chaowana, Mali Thipprajong and Noppawan Chaichana. (2025). Social Change: An Integrative Framework From The Past To The Digital Age. Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(4), 196-207.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

เป็นแนวทางในการกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การศึกษา และการปรับตัวของชุมชนในอนาคต

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงทางสังคม, สังคมดิจิทัล, ทฤษฎีสังคมวิทยา, สังคมหลังความจริง, การรู้เท่าทันสื่อ

Abstract

This study aims to analyze social change from the past to the digital era, using theoretical frameworks from leading sociologists both in Thailand and abroad. The content covers the development of social change through different periods: the ancient-agricultural era, the industrial era, the modern era, and the digital and postmodern era. This article presents an integrated conceptual framework, including structuralism, interactionism, postmodern theory, and technology and society theory, to analyze the continuity and discontinuity of social structures, the changing roles of various institutions, and the emergence of network society and digital identity. Furthermore, it identifies future challenges and trends, such as digital inequality and data vulnerability, to provide a basis for policy recommendations, educational strategies, and community adaptation in the future.

Keywords: Social change, Digital society, Sociological theory, Post-truth society, Media literacy

บทนำ

ความสำคัญของการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) คือการที่โครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และสถาบันต่าง ๆ เกิดการปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา การศึกษาเรื่องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะช่วยให้เราเข้าใจว่าสังคมเกิดขึ้น พัฒนา และเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไร การเข้าใจกระบวนการเหล่านี้ช่วยให้เราสามารถคาดการณ์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น และเตรียมพร้อมรับมือกับความท้าทายใหม่ ๆ ที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์ประเด็นทางสังคมที่

ซับซ้อน เช่น ความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง และการปรับตัวของสถาบันต่าง ๆ ได้อย่างมีหลักการ

สถานการณ์ปัจจุบันของการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลในยุคดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและทั่วถึง เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม ทำให้เกิดการเชื่อมต่ออย่างไร้พรมแดน เกิดการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารอย่างมหาศาล และส่งผลกระทบต่อทุกมิติของชีวิต ตั้งแต่การทำงาน การศึกษา การสื่อสาร ไปจนถึงการเมืองและวัฒนธรรม สังคมยุคดิจิทัลจึงเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยโอกาสและความท้าทายใหม่ ๆ ที่จำเป็นต้องได้รับการวิเคราะห์และทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง Deborah Lupton, รศ.ดร.ยุกติ มุกดาวิจิตรความสำคัญของการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม Anthony Giddens (แอนโธนี กิดเดนส์, ค.ศ. 1938 - ปัจจุบัน). นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษผู้มีผลงานสำคัญเรื่องโครงสร้างสังคมในยุคสมัยใหม่ (Modernity) และโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะในหนังสือ The Consequences of Modernity (ค.ศ. 1990) Manuel Castells (มานูเอล คาสเทลส์, ค.ศ. 1942 - ปัจจุบัน). นักสังคมวิทยาชาวสเปน-อเมริกัน ผู้ศึกษาเรื่องสังคมเครือข่าย (Network Society) และผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในหนังสือไตรภาค The Information Age (ค.ศ. 1996 - 1998) ศ.ดร.อัมมาร สยามวาลา (พ.ศ. 2482 - ปัจจุบัน). นักเศรษฐศาสตร์และนักวิชาการไทยที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของไทย โดยเฉพาะผลกระทบของนโยบายรัฐและการพัฒนาชนบท สถานการณ์ปัจจุบันของการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล Deborah Lupton (เดโบราห์ ลัฟตัน, ค.ศ. 1957 - ปัจจุบัน). นักสังคมวิทยาชาวออสเตรเลีย ผู้บุกเบิกสาขาสังคมวิทยาดิจิทัล (Digital Sociology) และการวิเคราะห์ผลกระทบของข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ต่อชีวิตประจำวันในหนังสือ Digital Sociology (ค.ศ. 2015) ส.ศิวัรักษ์ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, พ.ศ. 2476 - ปัจจุบัน). นักคิดและนักวิชาการไทย ผู้เสนอแนวคิดในการวิพากษ์และทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของไทย รศ.ดร.ยุกติ มุกดาวิจิตร (พ.ศ. 2512 - ปัจจุบัน). นักวิชาการไทยจากคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในยุคดิจิทัลกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม โครงสร้างนิยม (Structuralism) Karl Marx (คาร์ล มาร์กซ์, ค.ศ. 1818 - 1883). นักเศรษฐศาสตร์และนักปรัชญาชาวเยอรมัน ผู้เสนอแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการต่อสู้ทางชนชั้น (Class Struggle) ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 Émile Durkheim (เอมิล ดูร์ไคม์, ค.ศ. 1858 - 1917) นักสังคม

วิทยาชาวฝรั่งเศส ผู้ศึกษาเรื่องการแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) และการเปลี่ยนแปลงจากความสามัคคีแบบกลไกไปสู่ความสามัคคีแบบอินทรีย์ ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 Max Weber (มักซ์ เวเบอร์, ค.ศ. 1864 - 1920). นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ผู้ศึกษาเรื่องกระบวนการทำให้เป็นเหตุผล (Rationalization) และการที่ศาสนามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20. นิธิ เอียวศรีวงศ์ (พ.ศ. 2483 - 2566). นักประวัติศาสตร์และนักวิจารณ์สังคมไทย ผู้เสนอแนวคิดในการวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในเชิงประวัติศาสตร์

แนวคิดปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism)

Erving Goffman (เออร์วิง กอฟฟ์แมน, ค.ศ. 1922 - 1982) นักสังคมวิทยาชาวแคนาดา ผู้พัฒนาแนวคิดการแสดงละคร (Dramaturgy) ซึ่งช่วยอธิบายการนำเสนอตัวตนในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในทศวรรษที่ 1950-1960 George Herbert Mead (จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด, ค.ศ. 1863 - 1931) นักสังคมวิทยาและนักปรัชญาชาวอเมริกัน ผู้พัฒนาทฤษฎีอัตลักษณ์ (Self) และการที่อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (พ.ศ. 2499 - ปัจจุบัน) นักรัฐศาสตร์และนักวิชาการไทย ผู้ศึกษาเรื่องความขัดแย้งและสันติวิธี โดยใช้กรอบแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern Social Theory)

Michel Foucault (มิเชล ฟูโกต์, ค.ศ. 1926 - 1984) นักปรัชญาและนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ผู้ศึกษาเรื่องอำนาจ (Power) และความรู้ (Knowledge) ที่มีอยู่ในสถาบันสังคมต่าง ๆ โดยมีผลงานเด่นในช่วงทศวรรษที่ 1960-1970 Jean Baudrillard (ฌอง โบดริยาร์ด, ค.ศ. 1929 - 2007) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ผู้เสนอแนวคิดเรื่องภาพจำลอง (Simulacra) และสังคมจำลอง (Hyperreality) ที่ความเป็นจริงถูกสร้างขึ้นใหม่ผ่านสื่อ โดยมีผลงานสำคัญในช่วงทศวรรษที่ 1980 Manuel Castells (มานูเอล คาสเทลส์, ค.ศ. 1942 - ปัจจุบัน) ผู้ที่ใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ในการวิเคราะห์สังคมเครือข่ายและพลังของข้อมูล แนวคิดเทคโนโลยีกับสังคม (Technological Determinism / Digital Sociology) Julie M. Albright (จูลี เอ็ม. อัลไบรท์, ค.ศ. 1963 - ปัจจุบัน) นักสังคมวิทยาดิจิทัลชั้นนำ ผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับชีวิตประจำวันและผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ Simon Lindgren (ไซมอน ลินด์เกรน,

ค.ศ. 1974 - ปัจจุบัน) ศาสตราจารย์ด้านสังคมวิทยาดิจิทัล ผู้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ เช่น ไซเบอร์บูลลี่ และการเคลื่อนไหวทางสังคมในโลกออนไลน์ รศ.ดร.พิรงรอง รามสูต (พ.ศ. 2505 - ปัจจุบัน). นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์และการสื่อสารของไทย ผู้ศึกษาประเด็นนโยบายสื่อและผลกระทบของสื่อใหม่ต่อสังคม

พัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแต่ละยุค

1. ยุคโบราณ – เกษตรกรรม

ระบบชนชั้น, ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ สังคมยุคนี้มีลักษณะเป็นสังคมแบบชนบท มีการแบ่งชนชั้นทางสังคมอย่างชัดเจน เช่น ชนชั้นปกครอง นักบวช และชาวนา ความสัมพันธ์ในสังคมส่วนใหญ่เป็นแบบเครือญาติและชุมชนท้องถิ่นอิทธิพลของศาสนาและประเพณี ศาสนาและประเพณีเป็นเสาหลักที่กำหนดกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม มีบทบาทสำคัญในการควบคุมและสร้างความสามัคคีในชุมชน

2. ยุคอุตสาหกรรม

เมืองและการแบ่งแรงงาน การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมือง เกิดเป็นสังคมเมืองขนาดใหญ่ มีโรงงานและเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) กลายเป็นเรื่องปกติ

การเกิดขึ้นของชนชั้นกลางและแรงงาน การเกิดขึ้นของโรงงานและอุตสาหกรรมทำให้เกิดชนชั้นใหม่คือชนชั้นแรงงาน และชนชั้นกลางที่เป็นเจ้าของกิจการหรือทำงานในสำนักงาน

3. ยุคสมัยใหม่

แนวคิดโลกาภิวัตน์ การพัฒนาของเทคโนโลยีการขนส่งและการสื่อสารทำให้โลกเชื่อมต่อกันมากขึ้น เกิดแนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และแนวคิดข้ามพรมแดนการเติบโตของสถาบันรัฐและเทคโนโลยี สถาบันรัฐสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการสังคมในระดับมหภาค ขณะที่เทคโนโลยีได้พัฒนาอย่างก้าวกระโดดและเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คน

4. ยุคดิจิทัลและหลังสมัยใหม่

เครือข่ายสังคมออนไลน์การเกิดขึ้นของอินเทอร์เน็ตและเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networks) ทำให้การสื่อสาร การสร้างความสัมพันธ์ และการรวมกลุ่มเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง

การเปลี่ยนผ่านของอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ของบุคคลไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ยังสามารถสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ในโลกออนไลน์ได้หลากหลายพลังของข้อมูลและ AI ข้อมูล (Data) กลายเป็นทรัพยากรที่มีค่า และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทในการประมวลผล วิเคราะห์ และขับเคลื่อนการตัดสินใจในด้านต่าง ๆ

กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1. โครงสร้างนิยม (Structuralism)

นักวิชาการ Karl Marx, Émile Durkheim, Max Weber, ศ.นิธิ เอียวศรีวงศ์ แนวคิดมองว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมถูกขับเคลื่อนด้วยโครงสร้างทางสังคมขนาดใหญ่ เช่น ระบบเศรษฐกิจ การแบ่งงานกันทำ หรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและศาสนา

2. ปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism)

นักวิชาการ Erving Goffman, George Herbert Mead, ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ แนวคิด เน้นไปที่การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชีวิตประจำวัน โดยเชื่อว่าสังคมถูกสร้างขึ้นผ่านการกระทำและความหมายที่ผู้คนมีส่วนร่วม แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern Social Theory) นักวิชาการ Michel Foucault, Jean Baudrillard, Manuel Castells แนวคิด มองว่าสังคมไม่ได้มีโครงสร้างที่ชัดเจน แต่เป็นการไหลเวียนของข้อมูล ภาพลักษณ์ และอำนาจที่กระจุกกระจายไปทั่วแนวคิดเทคโนโลยีกับสังคม (Technological Determinism / Digital Sociology) นักวิชาการ Julie M. Albright, Simon Lindgren, รศ.ดร.พิรงรอง รามสูตแนวคิดมองว่าเทคโนโลยีเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรืออีกนัยหนึ่งคือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล

3. การบูรณาการกรอบคิดเพื่อวิเคราะห์โลกปัจจุบัน

การใช้กรอบแนวคิดที่หลากหลายช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์สังคมยุคดิจิทัลได้อย่างครอบคลุม เช่น การใช้แนวคิดของ Marx เพื่อวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่เกิดจากแพลตฟอร์มดิจิทัล, การใช้แนวคิดของ Castells เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างของสังคมเครือข่าย, หรือการใช้แนวคิดของ Baudrillard เพื่อวิเคราะห์การสร้างภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ในโลกออนไลน์

วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบจากอดีตสู่ยุคดิจิทัล

ความต่อเนื่องและความขาดตอนของโครงสร้างทางสังคม โครงสร้างทางสังคมบางอย่างยังคงอยู่ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและชนชั้น แต่ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบที่แตกต่างไป เช่น ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลที่เกิดขึ้นใหม่

การปรับเปลี่ยนบทบาทของสถาบันต่าง ๆ เช่น ครอบครัว รัฐ ศาสนา สถาบันเหล่านี้ยังคงมีความสำคัญ แต่บทบาทและวิธีการทำงานได้เปลี่ยนไป ครอบครัวอาจมีความสัมพันธ์ที่ห่างไกลขึ้น รัฐต้องเผชิญกับความท้าทายในการควบคุมข้อมูลข่าวสาร และศาสนาต้องปรับตัวเพื่อเข้าถึงผู้คนผ่านช่องทางออนไลน์

การเกิดขึ้นของ “สังคมเครือข่าย” และ “ตัวตนดิจิทัล” สังคมยุคใหม่คือ “สังคมเครือข่าย” ที่ความสัมพันธ์ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยพื้นที่ทางกายภาพและ “ตัวตนดิจิทัล” กลายเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้คนสร้างและนำเสนอในโลกออนไลน์

ประเด็นท้าทายและแนวโน้มในอนาคต

1. ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ความแตกต่างในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีทำให้เกิดช่องว่างทางสังคมและเศรษฐกิจที่กว้างขึ้น

2. ความเปราะบางของข้อมูลและความเป็นส่วนตัว การเก็บรวบรวมและใช้ข้อมูลส่วนบุคคลจำนวนมากทำให้เกิดความเสี่ยงต่อความเป็นส่วนตัวและความมั่นคงทางข้อมูล

3. ความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยีเทคโนโลยีอย่าง AI และหุ่นยนต์จะเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยีสังคมหลังความจริง (Post-truth Society) การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารจำนวนมากมหาศาลและข่าวปลอม ทำให้ความจริงและข้อเท็จจริงถูกตั้งคำถามและถูกบิดเบือนได้ง่าย

สังคมหลังความจริง (Post-truth Society)

สังคมหลังความจริง (Post-truth Society) คือ สภาวะที่ข้อเท็จจริงตามหลักฐานและเหตุผลมีอิทธิพลต่อการกำหนดความคิดเห็นสาธารณะน้อยกว่าการใช้ความเชื่อส่วนบุคคลและอารมณ์ความรู้สึก คำว่า “Post-truth” ได้รับการคัดเลือกให้เป็นคำแห่งปีของ Oxford Dictionaries ในปี 2016 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่ชัดเจนขึ้นในสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของ

การเมืองและการสื่อสารดิจิทัล

ลักษณะสำคัญของสังคมหลังความจริง

1. การลดทอนความสำคัญของข้อเท็จจริง (Fact-based evidence) ในสังคมหลังความจริง ข้อมูลที่ตรวจสอบได้และหลักฐานเชิงประจักษ์ถูกมองว่าเป็นเพียง “ความจริงอีกชุดหนึ่ง” (alternative facts) ซึ่งสามารถถูกปฏิเสธได้ง่าย ๆ หากไม่สอดคล้องกับความเชื่อหรืออคติที่มีอยู่เดิม

2. อิทธิพลของอารมณ์ความรู้สึกและความเชื่อส่วนบุคคล การตัดสินใจและการยอมรับข้อมูลข่าวสารของผู้คนไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์เชิงเหตุผล แต่กลับพึ่งพาอารมณ์ความรู้สึกร่วม หรือความเชื่อที่ฝังรากลึกในกลุ่มทางสังคมที่ตนสังกัดอยู่

3. การเพิ่มขึ้นของข่าวปลอมและข้อมูลบิดเบือน (Fake News and Disinformation) โลกออนไลน์ โดยเฉพาะแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย กลายเป็นช่องทางหลักในการเผยแพร่ข่าวปลอมและข้อมูลบิดเบือนอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสับสน ความเกลียดชัง หรือเพื่อประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ

4. ฟองสบู่ข้อมูล (Filter Bubbles) และห้องสะท้อนเสียง (Echo Chambers) อัลกอริทึมของแพลตฟอร์มดิจิทัลจะนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับความสนใจและความเชื่อของผู้ใช้งาน ทำให้ผู้คนได้รับข้อมูลเพียงด้านเดียวและถูกปิดกั้นจากมุมมองที่แตกต่าง ซึ่งเป็นการตอกย้ำให้ความเชื่อเดิมแข็งแกร่งขึ้นและส่งเสริมให้เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย

5. ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลที่ไม่ชัดเจน ขอบเขตระหว่างสื่อหลักที่มีการตรวจสอบข้อมูลกับบล็อกส่วนตัวหรือโพสต์บนโซเชียลมีเดียเริ่มเลือนลาง ผู้คนจึงอาจรับข้อมูลจากแหล่งที่ไม่น่าเชื่อถือและนำมาเผยแพร่ต่อโดยปราศจากการตรวจสอบ

การเกิดขึ้นของสังคมหลังความจริงในยุคดิจิทัล

การเกิดขึ้นของสังคมหลังความจริงมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับการปฏิวัติข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีดิจิทัล Manuel Castells นักสังคมวิทยาได้กล่าวถึง “พลังของเครือข่าย” และผลกระทบที่เทคโนโลยีมีต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างอัตลักษณ์และชุมชนในโลกออนไลน์ ซึ่งส่งผลให้การรับรู้ความจริงของผู้คนเป็นไปตามชุมชนหรือเครือข่ายที่ตนสังกัด ในขณะที่ Jean Baudrillard ได้อธิบายถึงแนวคิด “สังคมจำลอง” (Hyperreality) ที่ความเป็นจริงและภาพจำลองเลือนหายไป ทำให้ผู้คนไม่สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดคือของจริง สิ่งใดคือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา ซึ่งแนวคิดนี้สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ข่าวปลอมและการสร้างภาพลักษณ์ในสังคมหลังความจริงได้อย่างดีนอกจากนี้ Michel Foucault ยังได้ชี้ให้เห็น

ว่าอำนาจและความรู้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยอำนาจไม่ได้มีเพียงแค่การปกครอง แต่ยังรวมถึงการควบคุมการสร้างความรู้และความจริงในสังคม ซึ่งในยุคดิจิทัลนี้ อำนาจในการกำหนด “ความจริง” ไม่ได้อยู่กับสถาบันหรือรัฐเพียงอย่างเดียว แต่ยังกระจายไปสู่ผู้ที่มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์อีกด้วย

ผลกระทบและความท้าทาย

1. **ต่อประชาธิปไตยและการเมือง** สังคมหลังความจริงทำให้การอภิปรายสาธารณะขาดเหตุผล ประชาชนอาจลงคะแนนเสียงจากอารมณ์มากกว่าการพิจารณานโยบายอย่างรอบด้าน

2. **ต่อความสัมพันธ์ทางสังคม** ความขัดแย้งและความแตกแยกในสังคมเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากผู้คนยึดมั่นในความเชื่อของตนเองและปฏิเสธมุมมองที่แตกต่าง

3. **ต่อการศึกษาและการเรียนรู้** ความสามารถในการแยกแยะข้อมูลจริงและปลอม (Digital Literacy) กลายเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในการอยู่รอดในยุคดิจิทัล

สังคมหลังความจริงไม่ใช่เพียงแค่ปรากฏการณ์ชั่วคราว แต่เป็นสถานะที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของการรับรู้ "ความจริง" ในสังคมยุคดิจิทัล ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการทำความเข้าใจและหาแนวทางในการรับมือเพื่อลดผลกระทบเชิงลบต่อสังคมในวงกว้าง

การปรับตัวของชุมชนในอนาคต

ชุมชนคือหน่วยที่สำคัญที่สุดในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ชุมชนที่เข้มแข็งจะสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ดังนี้

1. **การสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดิจิทัล** ชุมชนสามารถจัดตั้งศูนย์กลางที่ให้ความรู้และฝึกอบรมการใช้เทคโนโลยีที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น การทำธุรกรรมออนไลน์ การใช้แอปพลิเคชันเพื่อสุขภาพ หรือการตลาดดิจิทัลสำหรับสินค้าท้องถิ่น

2. **การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการมีส่วนร่วม** ชุมชนสามารถใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการเปิดเวทีอภิปรายประเด็นสำคัญในท้องถิ่น การระดมความคิดเห็น หรือการแจ้งข่าวสารสำคัญ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ร่วมกัน

3. **การรักษาสมดุลระหว่างเทคโนโลยีกับวัฒนธรรม** ชุมชนควรใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสืบสานและเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การสร้างพิพิธภัณฑ์เสมือนจริง

หรือการทำสารคดีออนไลน์เกี่ยวกับประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิม เพื่อให้คุณค่าทางวัฒนธรรมยังคงอยู่และเป็นที่รู้จักในวงกว้าง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมที่พร้อมรับมือกับยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นไปที่การลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลและการสร้างความมั่นคงทางข้อมูล นโยบายควรครอบคลุมในหลายมิติ ดังนี้

2. นโยบายส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียม รัฐบาลลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและบริการดิจิทัลได้อย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ ควรมีโครงการสนับสนุนการจัดหาอุปกรณ์ดิจิทัลราคาถูกหรือให้ยืมแก่ครัวเรือนที่มีรายได้น้อย เพื่อให้สามารถเข้าร่วมในสังคมดิจิทัลได้อย่างเต็มที่

3. นโยบายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและป้องกันภัยไซเบอร์ การออกกฎหมายและบังคับใช้มาตรการที่เข้มงวดในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (เช่น พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล) เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ควรมีการรณรงค์สร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชนถึงความสำคัญของการรักษาความเป็นส่วนตัวและวิธีการป้องกันตนเองจากภัยคุกคามทางไซเบอร์ เช่น การหลอกลวงออนไลน์ (Phishing) และการโจรกรรมข้อมูล

4. นโยบายส่งเสริมความโปร่งใสของข้อมูลและการรู้เท่าทันสื่อ รัฐบาลมีกลไกในการตรวจสอบและจัดการกับข่าวปลอม (Fake News) อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการส่งเสริมสื่อที่ตรวจสอบได้และสร้างความน่าเชื่อถือให้กับแหล่งข้อมูลที่ถูกต้อง ควบคู่ไปกับการสนับสนุนโครงการที่สอนให้ประชาชนสามารถวิเคราะห์และแยกแยะข้อมูลจริงและข้อมูลปลอมได้อย่างมีวิจารณญาณ

ข้อเสนอแนะด้านการศึกษา

ระบบการศึกษาต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของโลกยุคดิจิทัล โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคต ดังนี้

1. การบูรณาการทักษะด้านดิจิทัลในหลักสูตร ควรมีการสอนทักษะการใช้งานเทคโนโลยีและการคิดเชิงคำนวณ (Computational Thinking) ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา เพื่อ

สร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่ง นอกจากนี้ หลักสูตรระดับอุดมศึกษาควรปรับปรุงให้ทันสมัยและครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี เช่น AI, Big Data, และความมั่นคงทางไซเบอร์

2. การส่งเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการรู้เท่าทันสื่อ การเรียนรู้ไม่ควรจำกัดอยู่แค่การท่องจำ แต่ควรมุ่งเน้นการสอนให้ผู้เรียนรู้จักตั้งคำถาม วิเคราะห์ข้อมูล และประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์

3. การพัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการทำงานร่วมกัน แม้เทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทมาก แต่ทักษะด้านอารมณ์และสังคม (Soft Skills) ยังคงมีความสำคัญ การศึกษาควรส่งเสริมการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนร่วมกัน ซึ่งเป็นทักษะที่ AI ยังไม่สามารถทำแทนได้

สรุป

บทความเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม : กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการจากอดีตสู่ยุคดิจิทัล” นำเสนอการวิเคราะห์พัฒนาการของสังคมมนุษย์ผ่านกรอบแนวคิดแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี โดยเริ่มจากสังคมดั้งเดิมที่เน้นโครงสร้างเครือญาติและศาสนาเป็นศูนย์กลาง ก้าวสู่ยุคอุตสาหกรรมที่แรงงานและการผลิตกลายเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนสังคม ต่อเนื่องไปยังยุคสมัยใหม่ที่ทำให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพ ปัจเจกนิยม และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างจนเข้าสู่ยุคดิจิทัล ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด วิถีชีวิต รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนโครงสร้างอำนาจและการสื่อสาร บทความชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่สามารถพิจารณาแยกส่วนได้ แต่ควรมองแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงปัจจัยต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ และเสนอว่าการเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดแบบสหวิทยาการที่ผสมผสานความรู้จากหลายศาสตร์ เพื่ออธิบายพลวัตของสังคมร่วมสมัยอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2539). ความรุนแรงและสันติวิธีในพุทธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

- พิรงรอง รามสูต. (2560). ภูมิทัศน์สื่อไทย: การเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2556). พรหมแดนความรู้: อ่านงานเขียนทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมมติ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2545). การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. (2517). สังคมไทยในความคิดของสุลักษณ์ ศิวรักษ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.
- อัมมาร สยามวาลา. (2550). รายงานการวิจัยเรื่องการปฏิรูปภาคการเกษตรไทย: ความท้าทายในโลกที่เปลี่ยนไป. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI).
- Albright, J. M. (2018). The social media handbook: A guide to creating, managing, and measuring a social media strategy. Kogan Page.
- Baudrillard, J. (1994). Simulacra and simulation. (S. F. Glaser, Trans.). University of Michigan Press.
- Castells, M. (1996). The rise of the network society, Vol. 1. Blackwell Publishers.
- Durkheim, É. (1984). The division of labor in society. (W. D. Halls, Trans.). Free Press.
- Foucault, M. (1977). Discipline and punish: The birth of the prison. (A. Sheridan, Trans.). Vintage Books.
- Giddens, A. (1990). The consequences of modernity. Stanford University Press.
- Goffman, E. (1959). The presentation of self in everyday life. Doubleday.
- Lindgren, S. (2017). Digital sociology: A guide to the digital age. Polity Press.
- Lupton, D. (2015). Digital sociology. Routledge.
- Marx, K. (1867). Das kapital: Kritik der politischen Oekonomie. Verlag von Otto Meissner.
- Mead, G. H. (1934). Mind, self, and society. (C. W. Morris, Ed.). University of Chicago Press.
- Weber, M. (2002). The protestant ethic and the spirit of capitalism. (S. Kalberg, Trans.). Roxbury Publishing Company.